

МИЛЕНА КУЛИЋ

ЛИРИЧАР И КОШНИЦА ВРЕМЕНА: ДИЈАЛОГ СА ТРАДИЦИЈОМ И ПЕСНИЧКО ПАМЋЕЊЕ ВЕРОЉУБА ВУКАШИНОВИЋА

САЖЕТАК: Песничка књига *Жалац* Верољуба Вукашиновића, у оквиру већ изграђеног песничког опуса, представља кондензовану синтезу лирског искуства, метапоетичке самосвести песника и етичке осетљивости језика. Полазећи од лексеме „жалац” као убода, опомене, провокације и трага ране, збирка тематизује статус песника у савременом контексту убрзања времена, расуте пажње и трошења речи. Унутар такве стварности, песнички говор у овој књизи делује као снажан вид отпора савременим дилемама. Посебно место заузима симбол пчеле, најдоследнији и најсложенији знак Вукашиновићеве поетике, који омогућава да се књига чита као „кошница времена” и као организовани поетски систем у којем се преплићу профано и сакрално. Формална разноврсност (везани и слободни стих, десетерац, дванаестерац, сонет) има своју функцију, постаје инструмент ритмизације искуства и потврда да је форма код Вукашиновића истовремено естетска и етичка категорија. *Жалац* се, стога, може сагледати као поетска артикулација која истовремено и „боде” и лечи, у овој књизи се успоставља простор смисла у којем традиција постаје жив дијалог, док лирика постоји као начин да се стварност проживи у пуној снази. Интимна географија показује да је поезија облик памћења и сабирања идентитета. Метапоетички слој песама потврђује да је *Жалац* истовремено књига о поезији и књига која поезију показује као чин отпора и смисла.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Верољуб Вукашиновић, *Жалац*, савремена српска поезија, поетика, симбол пчеле, традиција, модерност, интертекстуалност

Песничка књига *Жалац* Верољуба Вукашиновића (СКЗ, Београд 2024), дванаеста књига у ауторовом опусу, чита се као успешно сведочанство песничке зрелости. Песник је показао изграђену метапоетичку свест о поезији као критеријуму смисла и моралног инструмента језика. Верољуб Вукашиновић свој песнички свет у овој књизи организовао је око једне лексеме која делује као семантичко језгро целине и која се појављује као наслов две песме, али се појављује кроз целу књигу кроз пренесено значење. „Жалац” је убод, али и трајни знак рањивости, он је истовремено и отров, и лек, и провокација, и будност. Отуда се већ на нивоу наслова успоставља поетичка интенција, песма постаје чин који не пристаје на безбедност јер безбедна реч постаје обичан шум, а шум постаје савршена музика заборавља. Песник верује да је језик способан да памти и да је памћење најбољи облик отпора пролазности и забораву. Зато се у овој књизи народни изрази, метафоре и архетипски симболи јављају као снажни носиоци значења песме, као симболи колективног искуства који омогућавају да лирско „ја” истовремено буде и интимно и да припада целом народу. У таквом оквиру, „жалац” делује као кључна семантичка оса која окупља теме и мотиве, а уједно усмерава читање књиге Верољуба Вукашиновића ка питању опстанка поезије у времену убрзања и заборављања идентитетски важних симбола.

Најсложенији и најдоследнији симбол ове књиге је симбол пчеле. Тај симбол представља мотивску и симболичку нит која се протеже кроз готово цео песнички опус Верољуба Вукашиновића. Метафора песника омогућава читаоцу да све песме ове збирке сагледа као део јединственог поетског света у којем поезија функционише попут кошнице, усклађено, сложено и са срећеним унутрашњим поретком.¹ Песник као пчела узима материјал свакодневног и свачијег и прерађује га у смисао који има унутрашњу структуру и трајање, а припада само песничком гласу. Ако је поезија „кошница”, онда је књига *Жалац* „кошница времена”, у којој се различити слојеви искуства организују у систем који има свој савршени поредак и унутрашњу логику. Та унутрашња логика кошнице део је поетичке аутентичности Вукашиновићеве збирке. Симбол пчеле у *Жалцу* добија и додатну поетичку димензију, пчела

¹ Јован Пејчић у тексту „Лиризам духа и језика стварања”, који је објављен као поговор књиге *Жалац*, наглашава да је пчела „најфреквентнији, најсложенији, најизраженији, најлепши, заправо свезаконити симбол Вукашиновићевог песништва” и да „искажује на овај начин и све друге вредности збирке *Жалац* као уметничке целине – свака од њих се у неком од својих идејно-естетских или формалних видова може повезати са симболотворном космичком лексемом пчела”.

подразумева заједницу, рад, унутрашњу меру и процес преображаја.² У тој перспективи, мед је фигура сабраног смисла, а жалац фигура будности. Обе ове вредности стоје уз сам песнички позив и Верољуб Вукашиновић их успешно уједињује у овој песничкој књизи, дајући им нови песнички и поетички оквир.

Збирка је сачињена од четири обимнија циклуса, „Звуци нестале хармонике”, „Станица у јесен”, „Вино из Велике Хоче” и „Једна душа”, уз „Посвету” и „Књигу”, који заједно обликују тематски и мотивски хомогену целину у којој се преплићу лични и колективни простори песничке мисли. Песма „Посвета” представља поетски израз љубави и сама је посвећена љубави, док је „Књига” настала као резултат песниковог дубоког урањања у процес писања и осећај задовољства након завршене књиге. У уводној строфи „Посвете” Вукашиновић успоставља карактеристичну поетику двојства и мере, домет песничког чина описује се и речима „лако” и „тешко”:

Посвету сам ти написао.
Лаку као лептирче оно.
Тешку као црквено звоно.
Своју сам пребринуо бригу,
Само још да напишем књигу.³

Слика лаганог „лептирчета” може да упућује на даровитост, прозрачност и интиму посвете, док „црквено звоно” уводи регистар сакралног и колективног. Тако се у неколико стихова на самом почетку показује осовина читаве књиге, песничка реч је истовремено и лична и саборна, лака у облику а тешка у значењу. Завршни дистих („Своју сам пребринуо бригу / само још да напишем књигу”) јасно артикулише метапоетички слој књиге. Свака песма се јавља као део књиге, али и као чин самодисциплиновања језика. „Брига” се не укида, преображава се у обавезу форме и у рад на целини *Жалаца*. Управо то је у складу са Вукашиновићевим схватањем да је поезија етички и морални инструмент и да се пуни смисао песничке књиге, односно стиха, може остварити тек у

² „Пчело полудела, пчело смртоносна,
Пчело заблудела, пчело медоносна,
Кћери врелог сунца и тамних понора,
Свештенице смисла и пијаних зора,
Пчело душе моје, душо мога тела,
Жаока је твоја ко пољубац врела,
Још са тобом летим, бескрајно, све даље,
У сусрет песнику што те к мени шаље” (*Жалац*, 61).

³ *Жалац*, 3.

организованом поретку „кошнице”, која трајање претвара у значење, а у интимни и лични доживљај укључује и колективно памћење и оно што је научено. Завршном песмом Вукашиновић заокружује метапоетички лук збирке. Књига се тако, на самом крају, показује као чин узајамног преображаја, а њен најдубљи учинак зависи од тога што, чак и ако буде одбачена, у читаоцу остаје трајни, тихи остатак смисла

Написах књигу. Склопио
већ све сам странице њене,
њоме сам сасвим се опио,
она је попила мене.⁴

Од „несталих звукова” (одјека губитка) до „станице” (места проласка и заустављања), „вина” и „жедне душе” у циклусима ове песничке књиге показује се кружно кретање, а лични доживљај стално додирује колективно памћење. Интимно се отвара ка ономе што превазилази приватну судбину и шири се према колективном. На тај начин, именовање песничких циклуса открива поетички слој, који се надопуњује песмама и развијањем тематских целина, о којима ће бити речи.

У том контексту, важно је истаћи Вукашиновићев однос према форми. Његова употреба и везаног и слободног стиха, као и кретање од десетерца и дванаестерца до сонета, сведоче о поетици која форму схвата као унутрашњу дисциплину значења. Везани стих постаје носилац културног искуства, а слободни стих омогућава да се ухвати савремени прекид и приближи савременом времену. У оба случаја, форма је функција искуства и песничке намере, форма је начин да песма добије свој органски облик, да се хаос претвори у уређену целину. Верољуб Вукашиновић то уме да чини у песми. Отуда је формална разноврсност у *Жалци* и естетска и етичка ознака и можемо да је читамо као изражену одговорност према језику. Посебно је важно да се Вукашиновићев етос језика у *Жалци* показује као стилска пракса. Његов стих показује тежњу ка јасној, прецизној линији, често ослоњеној на народни говор и на згуснуте лексеме високе семантичке носивости. Управо у том сударању види се како језик постаје место критике и памћења јер у напетости језика настаје стварни смисао поезије. Ритам и очишћеност језика поступак су сабирања. Зато је Вукашиновићева форма истовремено и естетска и морална дисциплина, она речи враћа тежину, а читању враћа спорост као услов разумевања.

⁴ *Жалци*, 75.

Симболички пејзаж књиге изграђен је око низа појмова – песник, мед, пчела, отров, вино, књига, читање, дрвеће, природа, мајка, смрт, сунце, кућа итд. Ови симболи омогућавају да се стварност преобликује у поетско знање. Мед и отров осветљавају дволичност искуства, живот се сагледава као утеха и горчина, мајка и кућа уводе архетипске координате корена и припадности, а смрт представља границу која даје тежину свему што је живо. Природа и сунце постају језик времена, показују циклусе, меру и светлост.

У песми „Ситна књига” Вукашиновић обликује писање као стрпљив и готово занатски посао, сродан ономе што у књизи означава симбол пчеле. Понављање придева „ситан” („ситну књигу”, „ситним писмом”, „у сатима ситним”⁵) наглашава поступност писања, песма настаје слово по слово, као што се у кошници мед талози кап по кап. „Састављено од нота и слова”, књига постаје сабирно место где се усмено и писано прерађује у трајније значење. Зато „ситна књига” „памти обреде и предања”, као што пчела прерађује материјал природе у мед, тако и песник прерађује материјал колективног искуства у „искру из постања”, у стих. Ситна књига памти и друге људе и њихове приче. Интертекстуални слој књиге видљив је у посветама и дијалогу са другим песницима. Тај дијалог, са Шантићем, Сувајџићем, Данојлићем, Драгославом Михајловићем и другима, потврда је да поезија постоји као наслеђено памћење. Песник је, у том смислу, и читалац, он пише из читања и за читање, књига је истовремено лични чин и разговор са пређашњим гласовима. У време када се читалачка пажња расипа, Вукашиновић инсистира на густини стиха која захтева успоравање. И то успоравање егзистенцијална је потреба, предуслов да човек поново чује себе и другог.

Обе песме „Жалац” постављају и затварају поетички круг збирке тако што једну исту лексему преводе из искуства у ниво поетичког одређивања, па се могу читати и као програмски диптих. У првој песми, „жалац” је пре свега феноменолошки знак, бол је телесно именован, а затим се одмах семантички удваја у „жалац љубави” и „жалац смрти”, чим се успоставља основна оса збирке као место где се субјект конституише у рањивост. Рефренска парадигма (печио, лечио, млечио) и кратки стихови граде ритам цикличности. Мотиви вина и виолине функционишу као културни кодови привремене катарзе. Слика „гаја” у којем се „славуји... с гујом састају” уводи архетипску слику пасторалног и опасног,

⁵ „Самом себи / ситну књигу пишем, // ситним писмом / у сатима ситним, // ситну књигу / тавну, староставну, // састављену / од нота и слова // из песминог / древног родослова // која памти / обреде и знања, // која чува / претке и предања, // ситну књигу / искру из постања” (*Жалац*, 22).

и потврђује да је хармонија у овој поезици увек преломљена трагичким сазнањем. Завршни стих експлицира прелаз из психолошког у метапоетички регистар, песма је медијум сабирања и духовног самопроверавања, али завршно питање задржава енигму као принцип, смисао се одржава у будности. Друга песма истог наслова потврђује исти знак као алегоријску фигуру песника, „жалац је песник” означава да је песнички субјект двојак, растрзан између „врта страсти” и чежње за „еликсиром минулих цвасти”, односно између искуственог и меморијског. Поетичка слика плетења уписује традицију као рад на материјалу језика, песник од „оцвалог” гради форму која чува време, што је у сагласју са идејом књиге као организованог система памћења. Истовремено, стих „што добио је то је и дао” дефинише субјект као посредника и сведока, док синтагма „песмом туђе жалости вида” отвара саборни домет лирике. Укључивање савременог медијског поља у збирку у контрасту са „крштеном водом” показује да је Вукашиновићев „жалац” више од метафизичког знака у овој књизи, он постаје критички инструмент, а поезија постаје јак отпор расулу времена у којем песник пише. Завршна слика лире „о клину” уводи мотив истрошености гласа, али тиме појачава етичку важност певања и писања, поезија постаје чин памћења и сећања вредности.

Унутар ове Вукашиновићеве књиге посебно је упадљива геопоетичка и лична ширина лирског света, низ просторних тачака (од брда, Срема, Ирига, преко Косова и Велике Хоче, до Пиве и Хиландара и различитих манастира и цркава) функционишу као мрежа значења у којима се лично искуство непрестано укршта са културним пејзажом. Тај простор је истовремено симболички и колективни, кућа лирског субјекта и Ђурина кућа стоје као микропростори идентитета, а сакралне тачке уводе меру и смисао пред којим се читалац пита. У истој равни јављају се фигуре мајка, оца, пастира, учитељице, комшије али и културноисторијске личности, као и кафане, као ликови памћења који граде поетички регистар књиге. Томе је сродна и густина мотива (дуд као дрво трајања, цвеће и руже као знаци пролазности и лепоте), јер Верољуб Вукашиновић када говори о поезији, говори телом и чулима, као и стихом да су за поезију потребни „срце, очи, нос и уста... плућа”. Дакле, целина животног искуства је предуслов за поезију. Отуда се и књига често ослања на друге уметности, на хармонику, позориште, Орфејеву лиру, на песму као музички и сценски чин, што поезију поставља у простор у којем се стварност преобликује у поетски свет, некада и као привремено бежање од свакодневице. На том трагу се јавља и песничко интересовање за риму, за пе-

снике пријатеље, за српски језик, али и песничко чврсто уверење да је песма на почетку и на крају свега, као и да је највећа потрага управо потрага за песмом (изражена у облику питања „А, ти, песмо моја, где си?“). Топоним Велика Хоча уводи простор који превазилази географски пејзаж, постаје знак историје и сећања, место које у себи носи историјски и културни континуитет. Простори, људи, осећања, песничке слике, културни знаци и чулни детаљи слажу се у препознатљив систем, песма постаје памћење и подсећање на све оно што је део наше културе.

Вукашиновић има поетички доследан однос према историјским појавама, то се уочава и у овој песничкој књизи, као и у остатку његовог песничког рада. Његове песме прерастају коментар или декларативни утисак и постају унутрашњи доживљај. У песми „Дола” страдање у Пиви постаје место трајног расцепа песничког субјекта,⁶ а колективна трагедија се показује као лична рана и као обавеза памћења. Тамне слике се граде суздржано, али природа функционише као медијум памћења („предео... пун неке језе”, „гробну тишину дрвеће точи”). Завршна строфа проширује значење изван Пиве, свако ко је једном крочио на такво место суочава се са падом као универзалном људском могућношћу.⁷ Тако песма делује као морални тест и као једна од кључних песама кошнице у којој се историја одржава у језику, као живо памћење које нам може послужити као опомена.

Жалац је јасно профилисани поетички став Верољуба Вукашиновића. Са песмом се води дијалог, а песничко „ја” непрестано се отвара ка саборном, наслеђу, гласовима и знацима који превазилазе наше време, јер стално признаје пад, слабост и немир. Управо ту настаје „кошница времена”, књига као систем у којем се живот прерађује у трајније значење. *Жалац* се, у том смислу, може описати као поетска потрага за етосом језика и смислом поезије. То је језик који памти, повезује, лечи и проживљава стварност у својој пуној густини. У том парадоксу, да језик истовремено рањава и спасава, смештена је и поетичка логика ове књиге Верољуба Вукашиновића. Поезија постаје кошница у којој се живот прерађује у мед, али остаје и опомена да смисао није нешто што се добија без труда и стрпљења. Зато *Жалац* делује као књига која успева да буде и традиционална и савремена. За читаоца који у поезији

⁶ „Мене је тамо остало пола
а друго пола још увек живи” (*Жалац*, 45).

⁷ „Ко једном крочи, па чак и зао,
На такво место, а свуд их има,
Схватиће да је и он ту пао,
Иако није међ’ стреланима” (*Жалац*, 45).

тражи и лепоту и одговорност, ова књига нуди простор у коме се реч сабира, као у кошници, у трајање. У таквом кључу, *Жалац* се показује као књига која брани достојанство речи.

Др Милена Ж. Кулић
Матица српска, Нови Сад
Одељење за књижевност и језик
milenakulic1@gmail.com